

PARICHAYA

PREPARATORY COURSE FOR LEVEL 2
OF
SAMSKRITA BHARATI EXAMS

परिचयः

परीक्षा-सज्जतावर्गः - पत्राचारसंस्कृतस्य द्वितीयस्तरः

Class 08 – Introduction of karmani prayoga

Teacher: Kum. Maheshwari

गुरुवन्दनम् – Guruvandanam

गुरुरेव गतिर्गुरुमेव भजे

gurureva gatirgurumeva bhaje

गुरुणैव सहास्मि नमो गुरवे ।

guruṇaiva sahāsmi namo gurave ।

न गुरोꣳ परमं शिशुरस्मि गुरोः

na guroꣳ paramaṃ śiśurasmi guroḥ

मतिरस्ति गुरौ मम पाहि गुरो ॥

matirasti gurau mama pāhi guro ॥

प्रार्थना - Prayer

ब्रवीमि संस्कृतं वाचा
ध्यायामि संस्कृतं हृदा ।
कुर्वे सेवां च कायेन
वन्दे संस्कृतमातरम् ॥

bravāmi saṁskṛtaṁ vācā
dhyāyāmi saṁskṛtaṁ hṛdā ।
kurve sevāṁ ca kāyena
vande saṁskṛtamātarām ॥

प्रार्थना - Prayer

यो नरस्संस्कृतव्योम्नि
ह्यालयं रमते मुदा ।
संस्कृतिं चैव संस्कारं
विन्दते नात्र संशयः ॥

yo narassam̐skṛtavyoṃni
hyālayaṃ ramate mudā ।
sam̐skṛtiṃ caiva sam̐skāraṃ
vindate nātra sam̐śayaḥ ॥

कण्ठपाठः

शब्दरूपाणि

शब्दरूपाणि

वारि, शम्भु, धेनु, मधु

इकारान्तः नपुंसकलिङ्गः वारि-शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमाविभक्तिः	वारि	वारिणी	वारीणि
सम्बोधनप्रथमा	हे वारे, हे वारि	हे वारिणी	हे वारीणि
द्वितीयाविभक्तिः	वारि	वारिणी	वारीणि
तृतीयाविभक्तिः	वारिणा	वारिभ्याम्	वारिभिः
चतुर्थीविभक्तिः	वारिणे	वारिभ्याम्	वारिभ्यः
पञ्चमीविभक्तिः	वारिणः	वारिभ्याम्	वारिभ्यः
षष्ठीविभक्तिः	वारिणः	वारिणोः	वारीणाम्
सप्तमीविभक्तिः	वारिणि	वारिणोः	वारिषु

उकारान्तः पुल्लिङ्गः शम्भु-शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमाविभक्तिः	शम्भुः	शम्भू	शम्भवः
सम्बोधनप्रथमा	हे शम्भो	हे शम्भू	हे शम्भवः
द्वितीयाविभक्तिः	शम्भुम्	शम्भू	शम्भून्
तृतीयाविभक्तिः	शम्भुना	शम्भुभ्याम्	शम्भुभिः
चतुर्थीविभक्तिः	शम्भवे	शम्भुभ्याम्	शम्भुभ्यः
पञ्चमीविभक्तिः	शम्भोः	शम्भुभ्याम्	शम्भुभ्यः
षष्ठीविभक्तिः	शम्भोः	शम्भवोः	शम्भूनाम्
सप्तमीविभक्तिः	शम्भौ	शम्भवोः	शम्भुषु

एवं परशु, प्रभु, वायु, हेतु, शिशु, इक्षु, तन्तु, बाहु, रिपु, सेतु, वेणु, मेरु, स्थाणु, गुरु इत्यादयः शब्दाः ।

उकारान्तः स्त्रीलिङ्गः धेनु-शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमाविभक्तिः	धेनुः	धेनू	धेनवः
सम्बोधनप्रथमा	हे धेनो	हे धेनू	हे धेनवः
द्वितीयाविभक्तिः	धेनुम्	धेनू	धेनूः
तृतीयाविभक्तिः	धेन्वा	धेनुभ्याम्	धेनुभिः
चतुर्थीविभक्तिः	धेन्वै, धेनवे	धेनुभ्याम्	धेनुभ्यः
पञ्चमीविभक्तिः	धेन्वाः, धेनोः	धेनुभ्याम्	धेनुभ्यः
षष्ठीविभक्तिः	धेन्वाः, धेनोः	धेन्वोः	धेनूनाम्
सप्तमीविभक्तिः	धेन्वाम्, धेनौ	धेन्वोः	धेनुषु

एवं चञ्चु रज्जु इत्यादयः शब्दाः

उकारान्तः नपुंसकलिङ्गः मधु-शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमाविभक्तिः	मधु	मधुनी	मधूनि
सम्बोधनप्रथमा	हे मधो, हे मधु	हे मधुनी	हे मधूनि
द्वितीयाविभक्तिः	मधु	मधुनी	मधूनि
तृतीयाविभक्तिः	मधुना	मधुभ्याम्	मधुभिः
चतुर्थीविभक्तिः	मधुने	मधुभ्याम्	मधुभ्यः
पञ्चमीविभक्तिः	मधुनः	मधुभ्याम्	मधुभ्यः
षष्ठीविभक्तिः	मधुनः	मधुनोः	मधूनाम्
सप्तमीविभक्तिः	मधुनि	मधुनोः	मधुषु

एवं वसु, वस्तु, तालु, लघु, गुरु, मृदु, कटु, सानु इत्यादयः शब्दाः ।

पदसङ्ग्रहः

पदसङ्ग्रहः

पठ् धातुः

पठति

पठ्यते

पठिष्यति

वर्तमानकालः

कर्मणि

भविष्यत्कालः

तिङन्तः

पठितव्यम्

पठनीयम्

तव्यत्

अनीयर्

कर्मणिप्रयोगः

पठितः

पठिता

पठितम्

क्त

पठितवान्

पठितवती

क्तवतु

पठन्

पठन्ती

शतृ

कर्तरिप्रयोगः

पठित्वा

प्रपठ्य

पठितुम्

क्त्वा

ल्यप्

तुमुन्

अव्ययानि

वाक्यानि

पठति छात्रः पठति । The student reads.

पठ्यते छात्रेण पठ्यते । It is read by the student.

पठिष्यति छात्रः मासानन्तरं पठिष्यति । The student will read after a month.

पठितव्यम् त्वया पुस्तकं पठितव्यम् । The book should be read by you.

पठनीयम् त्वया पुस्तकं पठनीयम् । The book should be read by you.

पठितः तेन श्लोकः पठितः । The stanza was recited by him.

पठिता तेन गीता पठिता । The Gītā was read by him.

पठितम् तेन पद्यं पठितम् । The poem was read by him.

वाक्यानि

पठितवान् छात्रः पठितवान् । The student read.

पठितवती सीता पठितवती । Sītā read.

पठन् अलसः पठन् निद्रां करोति । A lazy person sleeps off while reading.

पठन्ती सीता पठन्ती भोजनं करोति । Sita eats while reading.

पठित्वा अहं पठित्वा गच्छामि । I go after reading.

प्रपठ्य छात्रः प्रपठ्य परीक्षां गच्छति । The student goes to the examination after reading thoroughly.

पठितुम् अलसः पठितुं न इच्छति । The lazy one does not like to read.

पदसङ्ग्रहः

गम् धातुः

गच्छति

गम्यते

गमिष्यति

वर्तमानकालः

कर्मणि

भविष्यत्कालः

तिङन्तः

गन्तव्यम्

गमनीयम्

तव्यत्

अनीयर्

कर्मणिप्रयोगः

गतः

गता

गतम्

क्त

गतवान्

गतवती

क्तवतु

गच्छन्

गच्छन्ती

शतृ

कर्तरिप्रयोगः

गत्वा

आगत्य

गन्तुम्

क्त्वा

ल्यप्

तुमुन्

अव्ययानि

वाक्यानि

गच्छति	रामः वनं गच्छति ।
गम्यते	रामेण शाला गम्यते ।
गमिष्यति	अग्रिममासे श्यामः देहलीनगरं गमिष्यति ।
गन्तव्यम्	मया गृहं गन्तव्यम् ।
गमनीयम्	त्वया कार्यं समाप्य गृहं गमनीयम् ।
गतः	बालकेन विद्यालयः गतः ।
गता	मैथिल्या काञ्ची गता ।
गतम्	पित्रा मन्दिरं गतम् ।

वाक्यानि

गतवान्

गिरीशः देवालयं गतवान् ।

गतवती

राधा आपणं गतवती ।

गच्छन्

श्वानः मार्गे गच्छन् तृणं स्पृशति ।

गच्छन्ती

बालिका शालां गच्छन्ती सुभाषितं वदति ।

गत्वा

अहं गृहं गत्वा भोजनं करोमि ।

आगत्य

माता कार्यालयात् आगत्य पचति ।

गन्तुम्

छात्राः प्रवासार्थं गन्तुम् उत्सुकाः सन्ति ।

पदसङ्ग्रहः

पा धातुः

पिबति

पीयते

पास्यति

वर्तमानकालः

कर्मणि

भविष्यत्कालः

तिङन्तः

पातव्यम्

पानीयम्

तव्यत्

अनीयर्

कर्मणिप्रयोगः

पीतः

पीता

पीतम्

क्त

पीतवान्

पीतवती

क्तवतु

पिबन्

पिबन्ती

शतृ

कर्तरिप्रयोगः

पीत्वा

आपीय

पातुम्

क्त्वा

ल्यप्

तुमुन्

अव्ययानि

वाक्यानि

पिबति बालः क्षीरं पिबति ।

पीयते मया जलं पीयते ।

पास्यति मिहिरः फलरसं पास्यति ।

पातव्यम् रोगिणा औषधं पातव्यम् ।

पानीयम् वृद्धेन भोजनात् पूर्वम् औषधं पानीयम् ।

पीतः बालकेन इक्षुरसः पीतः ।

पीता देवैः सुधा पीता ।

पीतम् मित्रेण तक्रं पीतम् ।

वाक्यानि

पीतवान्

शिवः हालाहलं पीतवान् ।

पीतवती

रमा पानकं पीतवती ।

पिबन्

शिशुः दुग्धं पिबन् मातरं पश्यति ।

पिबन्ती

वसुधा चायं पिबन्ती अल्पाहारं सेवते ।

पीत्वा

बालः क्षीरं पीत्वा निद्राति ।

आपीय

कार्तिकः रसायनम् आपीय कार्यं करोति ।

पातुम्

वत्सः क्षीरं पातुं धेनोः (मातुः) समीपं गच्छति ।

पदसङ्ग्रहः

नम् धातुः

नमति

नम्यते

नंस्यति

वर्तमानकालः

कर्मणि

भविष्यत्कालः

तिङन्तः

नन्तव्यम्

नमनीयम्

तव्यत्

अनीयर्

कर्मणिप्रयोगः

नतः

नता

नतम्

क्त

नतवान्

नतवती

क्तवतु

नमन्

नमन्ती

शतृ

कर्तरिप्रयोगः

नत्वा

प्रणम्य

नन्तुम्

क्त्वा

ल्यप्

तुमुन्

अव्ययानि

वाक्यानि

नमति	गणेशः नित्यं पितरं नमति ।
नम्यते	गौर्या पतिः नम्यते ।
नंस्यति	पुत्रः गृहात् बहिः गमनसमये पितरं नंस्यति ।
नन्तव्यम्	सर्वदा ज्येष्ठाः नन्तव्याः ।
नमनीयम्	नित्यं सूर्यः नमनीयः ।
नतः	छात्रेण गुरुः नतः ।
नता	स्नुषया श्वश्रूः नता ।
नतम्	अनुजेन मित्रं नतम् ।

वाक्यानि

नतवान्	पौत्रः मातामहीं नतवान् ।
नतवती	पौत्री मातामहीं नतवती ।
नमन्	शिशुः नमन् पतति ।
नमन्ती	भक्ता देवं नमन्ती पादौ स्पृशति ।
नत्वा	छात्राः आचार्यं नत्वा गृहं प्रत्यागच्छन्ति ।
प्रणम्य	भक्तः शिरसा देवं प्रणम्य प्रार्थयते ।
नन्तुम्	वृद्धा नन्तुं न शक्नोति ।

प्रयोगः

परिचयः

प्रयोगः

कर्तरिप्रयोगः

कर्तृप्रधानः

कर्मणिप्रयोगः

कर्मप्रधानः

भावेप्रयोगः

भावप्रधानः

बालकः फलं खादति ।

प्र.वि   द्वि.वि   कर्तृपदानुगुणम्

कर्तरिप्रयोगः

बालकः पुस्तकं पठति ।

महिला मन्दिरं गच्छति ।

छात्रौ श्लोकं वदतः ।

गृहिण्यौ मालां कुरुतः ।

भक्ताः देवं नमन्ति ।

शिक्षकाः विद्यालयं गच्छन्ति ।

अहं मन्दिरं गच्छामि ।

वयं मन्दिरं गच्छामः ।

त्वं मन्दिरं गच्छसि ।

यूयं मन्दिरं गच्छथ ।

बालकः मन्दिरं गच्छति ।

बालकाः मन्दिरं गच्छन्ति ।

कर्तरिप्रयोगः

कर्तृपदस्य क्रियापदस्य च पुरुषवचनसम्बन्धः ✓

कर्मपदस्य क्रियापदस्य च पुरुषवचनसम्बन्धः ✗

बालकः स्तोत्रं पठति ।

सा स्तोत्रं पठति ।

बालकः स्तोत्रे पठति ।

ते स्तोत्रं पठतः ।

बालकः स्तोत्राणि पठति ।

ताः स्तोत्रं पठन्ति ।

कर्तृप्रधानः प्रयोगः कर्तरिप्रयोगः । कर्मप्रधानः प्रयोगः कर्मणिप्रयोगः ।

भावप्रधानः प्रयोगः भावेप्रयोगः ।

कर्मणिप्रयोगः

पठति	पठ् + य + ते	पठ्यते
पिबति	पा + य + ते	पीयते
भवति	भू + य + ते	भूयते
वन्दते	वन्द् + य + ते	वन्द्यते
करोति	कृ + य + ते	क्रियते
स्मरति	स्मृ + य + ते	स्मर्यते
पृच्छति	प्रच्छ् + य + ते	पृच्छ्यते

कर्मणिप्रयोगः

पठति	पठ्यते	पिबति	पीयते	वन्दते	वन्द्यते
लिखति	लिख्यते	गच्छति	गम्यते	कम्पते	कम्प्यते
क्रीडति	क्रीड्यते	गायति	गीयते	सेवते	सेव्यते
धावति	धाव्यते	जानाति	ज्ञायते	याचते	याच्यते
नमति	नम्यते	तिष्ठति	स्थीयते	ऊहते	ऊह्यते
त्यजति	त्यज्यते	नयति	नीयते	वर्धते	वृध्यते
पचति	पच्यते	पश्यति	दृश्यते	सहते	सह्यते

कर्मणिप्रयोगः

बालकेन पठ्यते ।

जनकेन गम्यते ।

सीतया लिख्यते ।

देवक्या स्थीयते ।

मित्रेण खाद्यते ।

तया नीयते ।

शिक्षकेण आनीयते ।

रजकेन दीयते ।

मया सह्यते ।

भक्तेन वन्द्यते ।

Summary

- वारि, शम्भु, धेनु, मधु शब्दरूपाणि
- पदसङ्ग्रहः
- Introduction of karmani prayoga

गृहकार्यम्

इतरेषां धातूनां पदसङ्ग्रहं कुरुत ।

प्रश्नाः

Reference links

Sandhi – Interactive Tool

<https://www.sanskritfromhome.org/learning-program-details/Sandhi-Bundle-48703>

Ashtadhyayi

<https://ashtadhyayi.com/>

Parichaya WhatsApp Group

<https://chat.whatsapp.com/Dh0k68U1yclJJBshclAC2m>

Mail – Samskrita Bharati

sanskritcorrespondence@gmail.com

॥ शान्तिमन्त्रः śāntimantraḥ ॥

सर्वे भवन्तु सुखिनः

sarve bhavantu sukhinaḥ

सर्वे सन्तु निरामयाः ।

sarve santu nirāmayāḥ ।

सर्वे भद्राणि पश्यन्तु

sarve bhadrāṇi paśyantu

मा कश्चिद्दुःखभाग्भवेत् ॥

mā kaścidduḥkhabhāgbhavet ॥

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

om śāntiḥ śāntiḥ śāntiḥ ॥

QUESTIONS/DOUBTS?

Email us @

sanskritfromhome@vyomalabs.in

For downloading course-materials, login @
www.sanskritfromhome.org

Subscribe to our youtube channel @
[vyoma-samskrta-pathasala](https://www.youtube.com/vyoma-samskrta-pathasala)

Buy our Samskrita-learning products @
www.digitalsanskritguru.com

Support our cause for Samskrita-Sanskriti @
vyoma.org

**© 2024-25 All the content in this presentation is
the intellectual property of Vyoma Linguistic
Labs Foundation.**

**All materials shared in our website are purely
for the purpose of personal study.**

**Replication/reuse in any form without written
permission from the organisation is prohibited.**

**CONTRIBUTE now & create a transformation;
link in the description below**

**Thank You
For Watching**

**Don't forget to
Subscribe, Like, Share, Comment**

Click the bell

